

ÖZDEŞLİKLER FARKLILIKLAR VE ÖZGÜNLÜKLER: SINIF MÜCADELELERİ VS. ÇEVRE MÜCADELELERİ

Gaye YILMAZ*

Öz: Tek başına ekoloji veya sınıf mücadelelerine odaklanan çok geniş bir literatür bulunmasına karşın bu iki mücadeleyi bir arada ele alan çalışma sayısı son derece sınırlıdır. Diğer yandan, mevcut çalışmalarda en temel şikayetin “sınıf örgütleri neden ekoloji hareketlerine yeterince destek vermiyor?” sorusuna dayandırıldığı dikkat çekmektedir. Buna karşın, emek süreçlerinin gerçekliği hatırlandığında temel sorunun işçi sınıfının desteğini almak olmadığı; asıl sorunun ekoloji mücadelelerinin sınıf mücadelelerine dönüştürülmesi olduğu kolayca görülmektedir. Gerçekten de ekolojik yıkım emek sömürsünün amaçlanmayan bir çıktısıdır ve sermaye sınıfının birincil hedefi doğaya zarar vermek değil toplumsal artı değeri büyütürken sermaye birikimi sağlamaktır. Bu nedenle, bu çalışmanın temel tezi, doğaya dönük saldırıları durdurabilecek yegâne öznenin, doğa yıkımından etkilenen yereldeki topluluklardan ziyade emek sömürsünü topyekun olarak ortadan kaldırmayı amaçlayan örgütlü işçi sınıfı olduğudur.

Anahtar sözcükler: doğa, mücadele, işçi sınıfı, emek süreci

Identicalness Diversities and Typicalness: Class Warfare vs. Struggles for Nature

Abstract: *Although there is a vast literature focusing solely either on ecology or class struggles, there are quite limited scientific works handling these two together. The complaints, on the other hand, are basically based on the question “Why the class organizations do not provide environmental struggles with sufficient support?” However when the reality of labour process is taken into account, it can easily be understood that the main problem is not to receive support from working class, it is the task of transforming ecological struggles into class struggles. Indeed, the ecological devastation is only an unintended outcome of exploitation of labour and the primary target of capitalists is to accumulate capital via abstraction of social surplus value, but not to damage environment. Thus, this study argues that the only group that can stop the attacks on nature is the organized labour class aiming to stop exploitation of labour completely rather than the local communities affected by the destruction of the nature.*

Key words: *nature, struggle, working class, labour process*

Giriş

Doğa, Ekoloji ve Sınıf Mücadeleleri sorunlarını ayrı ayrı ele alan yüzlerce çalışma olmasına karşın bu alanda yürütülen mücadelelerin özgünlükleri, farklılıkları ya da sınıf mücadelesinin bu hareketlere ne derecede ve hangi biçimler altında temas ettiğine dair çok sınırlı çalışma bulunmaktadır. Diğer yandan genelde emek hareketi, özelde ise hareketin siyasi ve toplumsal örgütlerinin gerek toplumsal cinsiyet gerekse ekoloji konularına ya hiç destek vermemesi; ya da bu desteklerin “kerhen” diyebileceğimiz kadar sınırlı kalması konusundaki eleştiriler bazı çalışmalarda vurgulanmaktadır¹. Bu durumun kendisi bir sorun olmakla birlikte, sorunun ortaya konuş biçimi bile oldukça problemlidir ve böyle olmaya devam ettikçe –özellikle ekoloji alanında- umulan “sahiplenme”nin mücadeleleri arzu edilen noktaya taşımaya yetmeyeceğini öngörmek zor

değildir. Ekoloji mücadeleleri sınıf hareketinden; ya da tam tersi sınıf mücadeleleri ekoloji hareketlerinden “destek” beklemektedir! Buna karşın “destek” ancak harici, yani dışarıda olan unsurdan beklenir. Peki, bu ikisi, yani doğanın metalaşması ile emeğin sömürülmesi gerçekten mücadelelerin birbirinden destek isteme noktasına geleceği kadar yalıtık mıdır? Eğer bu iki sömürü bir ve aynı ise, bu, sömürü öznelerinin de bir ve aynı olduğu anlamına gelebilir mi? Eğer sömürü özneleri bir ve aynı değilse, aralarındaki farklar, benzerlikler ve özdeşlikler nelerdir? Bu çalışmada yukarıda sıralanan sorulara yanıtlar aranmaya çalışılacaktır.

Ortaklıklar, benzerlikler ve farklılıklara ilişkin farklı tezler

İlk sorumuzdan başlayacak olursak, insanın ilk var oluşundan beri her türlü emek sürecinin olmazsa

* Boğaziçi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi / Part-time Öğretim Görevlisi

Geliş Tarihi / Received : 23.01.2017

Kabul Tarihi / Accepted : 10.03.2017

olmazı doğanın toprak, insan, hayvan, bitki, maden ve su gibi bileşenleridir. Başka bir deyişle formülden doğayı bütünüyle çıkardığımızda hiçbir üretimin mümkün olamayacağını, zira hem insanın (emek) kendisinin de doğanın bileşenlerinden biri olduğu hem de insan emek gücünün üzerinde çalışacağı doğanın sunduğu nesnelere olmadan üretim yapılamayacağı gerçekliğiyle karşı karşıya kalırız. Bu gerçeklikten hareketle eko-sisteme ve emek gücüne yönelik sömürünün aynı kaynaktan, eş-anlı biçimde gerçekleştiği ve bu nedenle birbirinden farklıymış gibi görünen bu iki durumun yalıtık olmak bir yana aslında iç içe geçmiş olduğu tespitini yapabiliriz.

Diğer sorulara geçmeden önce her iki hareketin başlangıç ve gelişim tarihini hatırlamakta yarar olabilir. Bu çalışmada sınıf mücadelesi kavramıyla işçi sınıfının kendiliğinden değil ama kendisi için bir sınıf olarak sermaye sınıfına karşı direniş ve mücadeleleri kast edildiği için bu tarihin 19. yüzyıldan itibaren başladığını kabul ediyoruz. Bu bağlamda kapitalist toplumu iki büyük sınıf olarak inceleyen Marx, burjuvaziyi üretim araçlarına sahip olma ve emek gücü tarafından yaratılan artı değere el koyma özellikleriyle işçi sınıfından ayırmaktadır. Çevre mücadelelerinin tarihi ise görece daha yakın zamanda ete kemiğe bürünmüş, bir literatür olarak görünür, bilinir hâle gelmiştir. Joan Martinez Alier, bastırılmış ekoloji mücadelelerinin tarihinin 1880'lerde Andalusia'da ve 1907'de Ashio/Japonya'daki madenlere karşı yürütülen direnişleriyle birlikte 19. 20. yüzyılın başlarına tekabül ettiğini ileri sürmektedir. Chad Montrie ise işçi sınıfı arasında çevreci isyanların tarihinin 1940'lara, hatta 19. 20. yüzyıl başlarına kadar gittiğini belirtmektedir. Yakın zamanda artan revizyonist dönemselleştirmelerde ise çevre mücadeleleri 1970'li yıllardan başlatılmaktadır (**Armiero ve Sedrez, 2014**). Çevresel Mücadelenin Kilometre Taşları isimli network ise çevre mücadelelerini 1960-1961'de toksik atıklara karşı örülen hareketlerle başlatmaktadır. Bu kronolojide mücadelelerin 1970'lerin ortalarına kadar iktisadi büyüme ve hızla artan nüfustan kaynaklanan ekolojik tehditlere odaklandığı; 1970-1990'lar arasındaki 20 yılda asit yağmurları ve ormansızlaştırmaya karşı gelişen tepkilerin yoğunlaştığı; 1990'lardan sonra ise ekoloji mücadelelerinin sera gazı, ozon tabakası, biyolojik çeşitlilik, endemik türler, organik kirleticiler, iklim değişikliği, küresel ısınma gibi başlıklarla tanıştığına işaret edilmektedir (**Environmental Milestones, 2017**).

Özet tarihlerinden de anlaşılacağı gibi bu iki mücadelede tarafların biri (sermaye sınıfı) ortak olsa

da diğeri (işçi sınıfı!) ya rastlantısal olarak aynı olmakta ya da tamamen farklılaşmaktadır. Gerçekten de ikinci sorumuz olan, her iki olguda sömürünün değilse bile mücadelenin öznelere geldiğimizde, sınıf mücadelesinde sermaye sınıfının karşısında olan özne ücretli işçi sınıfıyken çevre mücadelelerinde sermaye sınıfının karşısına çıkan özneler genelde yerel halk ve kırsal kesimde yaşayanlardır. Bu bağlamda, dünyada ve Türkiye'de süregiden çevre mücadelelerinin doğasında sınıfsal bir antagonizmin bulunmadığı, bunun sebebinin ise mücadeleyi yürütenlerin birbirine ücret veya artı değer üretimine katılmak gibi bağlarla bağlı olmasının şart olmaması olduğu tespitlerini yapmak mümkün görünmektedir. Buna karşın Escobar bu iki mücadelenin ortak yönlerini göstermeye çalışmaktadır (**Escobar, 2006**). Yazara göre ülkelerin kırsallıklarındaki ekolojik yıkımlar çoğunlukla emeğiyle geçinen yoksul halkları vurmakta; yerelliklerde yürütülen mücadelelerde kadınlar başı çekmekte ve bu mücadeleler çoğunlukla kapitalizmi sorgulamaktadır: 'Tam da bu nedenle ekoloji alanındaki çatışmalar iktisat, ekoloji ve kültür ile iç bağıntıları ile birlikte düşünülmek zorundadır' demektedir yazar.

Örneğin Ulrich Beck'e (1992) göre, herkes aynı havayı solumakta, aynı sudan içmekte, ortaya çıkan kirlilikten birlikte etkilenmektedir. Bu sorunlar herkesi eş zamanlı etkilediği içindir ki, artık eski sınıf ayrımlarının, sınıfsal kategorilerin, burjuvazi ve proletarya biçimindeki temel sınıfsal çelişkinin de bir önemi kalmamıştır. Ekolojik sorunların sınıfsal belirlenimi yoktur, çünkü küresel düzeyde bütün insanlığın etkilendiği sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. O kadar ki, er ya da geç fail ve kurban özdeşleşecektir. Yukarıdaki satırlarda aktarılan görüşler yazarın "yoksulluk hiyerarşiktir, ama kirlilik demokratiktir" sözünde sloganlaşmaktadır. Böyle bir yaklaşımın mantıksal sonucu olarak sınıfsal ve ekolojik mücadeleye ilişkin iki iddia ileri sürülebilir. Bunlardan ilki, Bahro'nun (1989) eksen farklılaşması iddiasıdır; ve iddia sınıf hareketinin dar sınıfsal zemine, ekolojik hareketin ise tüm insanlığı kuşatan bir zemine oturmuş olmasına dair teze dayanmaktadır. Nitekim Offe'nin (1985) eski ve yeni toplumsal hareketler ayırımı, başka unsurlar yanında bu eksen farklılaşmasını da yansıtmaktadır. Son analizde ekolojik muhalefet ve yeşil partiler sınıf mücadelesinin çağ dışı kalmasının göstergeleri olarak sunulmaktadır. Klasik sağ-sol bölünmesinin ve emek-sermaye çelişkinin önemini yitirdiği, temel sorunun doğa-insan çelişkinde yattığı görüşü savunulmaktadır. İkincisi de, toplumda yoksulluk gibi toplumsal eşitsizlikler söz konusu olsa bile, zengin de aynı

ekolojik soruna maruz kaldığı için toplumsal eşitsizlikle ekolojik eşitsizlik arasında bir ilişki bulunmadığı iddiasıdır. Bu iki iddia bakımından, hem sınıf yerine insanlık biçiminde bir eksen farklılaşması yüzünden, hem de zaten ekolojik zararın eşitleyici etkisi nedeniyle sınıfsal ayrımlar anlamsızlaştığı için, ekolojik konuların sınıfsal etkileşimiyle uğraşmak boşuna bir çaba olacaktır. Böylece iki mücadelenin birbirlerinden ayrılmış olduğu değerlendirilmesine ulaşılabilecektir (**Çoban, 2013**).

John Belamy Foster ise meseleye sosyalist dünya görüşünden yaklaştığını belirtmekte ve "eleştirel bir çevrebilimi antikapitalist ve sonuçta da sosyalist bir yönelim gerektirirken, eleştirel bir Marksist yaklaşımın, özellikle de bizim zamanlarımızda, ekolojik bir dünya görüşü gerektirir" tespitini yapmaktadır. Yazara göre durum sistemin ekonomik ve çevresel başarısızlıklarıyla temsil edilen çifte çelişki haline geldiğinde bu sorunu etkili biçimde bir araya getirebilecek olanlar sadece sosyalistlerdir:

"İki sorunun da birbirinden ayrılmaz olduğunu, kapitalist üretim tarzında ortak temelli olduğunu fark eden teori ve pratiği tamamen somutlaştıran sadece tarihsel materyalistlerdir. İklim adaletine dair ilk çalışmalarından biri, daha önce belirttiğim gibi Engels'in işçi sınıfının zehirli yaşam koşullarına ve sağlık açısından sonuçlarına maruz bırakıldığına, bunun sınıfsal ayrımı ve kent yapısını nasıl etkilediğine odaklanan "İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu" eseridir. Böylesi endişeler başlangıçta işçi sınıfı mücadelesinin parçasıydı. Çevresel adalet aynı zamanda fabrikaların içinde sağlık ve güvenliği kapsar. Bu sadece işe yönelik sendikal hareketin büyümesi ve bunun günümüz kapitalist sisteminde diğer işçi sınıfı sorunlarından, insanların özeldir emek hareketi, genelde sınıf mücadelesinin çevresel adaletten ayrılmış biçimde çok sınırlı bir dizi soruna yoğunlaştığı şeklinde düşünmelerine olanak veren yasal/politik düzenleme ile ayrıştırılmasıdır" (Foster, 2010).

Foster'ın konuyu "çevresel adalet"² tartışması içinde ele alıp; mücadeleyi Marksist dünya görüşü ile sınırlarken ekolojik yıkıma yol açan yatırım ve üretimleri artı değer sömürüsüyle hiç ilişkilendirmemesi meseleye -daha önce alıntılar aktardığımız yazarlara benzer şekilde- sadece etkilenenler açısından yaklaştığını düşündürmektedir. Kuşkusuz Marksist dünya görüşüne sahip olanlar mücadele zeminini sağlamlaştıran teorik bir altyapı inşa etme konusunda güçlüdür, ama mücadeleler, teorisyenler tarafından değil bizzat sömürüye maruz kalanlar tarafından örgütlendiğinde başarıya ulaşabilir. Benzer şekilde,

gerek Escobar'ın ekolojik tahribattan en çok yoksulların zarar gördüğü şeklindeki tespiti, gerekse yukarıda Aykut Çoban'ın da eleştirdiği alıntılardan aktarılan çevre sorununun sınıfsız olduğuna dair tezler de meseleye yalnızca etkilenenler açısından yaklaşıyor olmaları dolayısıyla kolaylıkla çürütülebilecek tezlerdir. Escobar'ın iddiasına karşı orman ve sahil alanlarındaki taş ocakları, madencilik vb. yatırımlara karşı gelişen tepkilerin öncelikle bu bölgelerde tatil evleri bulunan eğitilmiş ve yüksek gelirli gruplar tarafından örgütlendiğini; hatta asıl çatışmaların yapılan bu yıkıcı yatırımlarda iş bulmayı uman yoksul yerel halk ile tatilciler arasında yaşandığını hatırlatmak isteriz. Benzer şekilde ülkenin çeşitli kırsallıklarında HES, baraj ve benzeri yatırımlar için yürütülmekte olan "acele kamulaştırma" ya karşı yükselen tepkiler, gerçekte kapitalizmin mülkiyet hakkına yaslanmış olmaları dolayısıyla anti-kapitalist olarak değerlendirilebilecek tepkiler değildir. Kuşkusuz bu tespitleri, çevre politikası literatüründe sıkça karşılaştığımız "ekolojik sorunların sınıfsız olduğu" varlığını onaylamak için yapmıyoruz. Zira gerek çevre yıkımlarının doğrudan ve öncelikle işçi sınıfını etkilediğini söylemek gerekse ekolojik yıkımın sınıf tanımadığını iddia etmek bize göre her ikisi de zorlamadır ve bütünüyle doğru değildir. Ve sınıf mücadelelerinin doğa sorunlarını da kapsayarak yoluna devam etmesi için aslında böyle zorlamalara ihtiyaç yoktur. Çünkü ekolojik tahribat yaratan her sermaye yatırımının asli ve öncelikli hedefi o yatırım üzerinden sağlanacak artı değer olabileceğince büyük olmasıdır. Bu anlamda ekolojik yıkım sermaye sınıfı açısından artı değer üretimi ve sermaye biriktirme gibi varılacak bir hedef değil, yalnızca bir sonuçtur. Bu sonuçtan etkilenenlerin her sınıftan olabileceği gerçeği, bu sonucu yaratan nedenin de sınıflar üstü ya da sınıfsız olduğu anlamına gelmez. Bu anlamda örneklendirmemiz gerekirse, artı değer iki sonucu olarak vücut bulan kar ve rant iki aynı şey değil, ama iki özdeş kavramdır; fakat sınıf ve doğa mücadeleleri bundan farklı olarak aslında bir ve aynı olan iki şeyden (artı değer sömürüsü) biri görünürken (diğer üretim süreçlerine karşı yürütülen sınıf mücadeleleri) diğerinin kendini başka bir biçim altında (doğa yıkımına yol açan üretim süreçleri) ortaya koymasından öte bir durum değildir. Gerçekten de her ikisinin de çıkış kaynağı artı değer üretimidir. Dolayısıyla nasıl ki işçi sınıfının kâr ve ranta karşı iki ayrı, bağımsız mücadele yürütmesi düşünülemezse, doğa mücadelelerini de kendisi dışında, destek verebileceği bir eylem olarak tanımlaması da düşünülmemesi gerekir. Çünkü artı değer sömürüsüne bir bütün olarak karşı çıkmanın istisnaları olamaz. Kaldı ki doğa tahribatına yol açılmayan üretim

alanlarında artı değer sömürsüne karşı çıkan bir işçi sınıfı hareketinin, ekolojik yıkımla sonlanan yatırımlardaki artı değer sömürsüne çok daha sert bir biçimde karşı olması beklenir.

Bu bağlamda iki hareketin öznelere ile ilgili sorumuza tekrar dönecek olursak, yukarıdaki tespitlerimizden hareketle sınıf ve doğa mücadelelerinin öznelere bir ve aynıdır, işçi sınıfıdır. Fakat pratikte hem işçi sınıfı bu gerçekliğin farkında değildir hem de doğa mücadeleleri, sadece yerel topluluklar tarafından üstlenmiş, kentli çevreci aktivistler tarafından desteklenen hareketler olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaman zaman devrimci ve sosyalist hareketler içinde ayrışma ve kopuşlara yol açan bu kafa karışıklıklarının bir örneği de İngiltere’de Respect isimli sol koalisyon tarafından 2008 yılında “Sınıf mücadelesi ve Ekoloji” başlığıyla yürüttüğü tartışmalardır:

“Sosyalistler olarak, iklim değişikliğine karşı geliştirecek çözümlerin tek yolunun kolektif eylemler olduğunu söylemek zorundayız. İngiltere’de süregiden bu tartışmanın kilit aktörü ise sendikalardır. Önümüzdeki yıllarda bizim görevimiz sendikaları iklim değişikliğine karşı mücadelenin istekli bir katılımcısı haline getirmek olacaktır.” (Climate ve Capitalism, 2008).

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi, sosyalistler işçi sendikalarını artı değer sömürsüne karşı mücadele etmeye çağırarak yerine, tek başına ekoloji sorunuymuş gibi görüntü veren iklim değişikliğine karşı sürdürülen mücadelelere katmaya uğraşmaktadır.

Başka bir deyişle ekoloji mücadelesi, doğru öznesi ile bir türlü buluşamayan, var olanlarla yetinmek zorunda kalan bir mücadeledir. Elbette bu, yerel halkların tepkilerini küçümsemek olarak anlaşılmalıdır. Üstelik ekolojik yıkıma yol açan yatırımlarda istihdam edilerek artı değer üretimine katılan işçiler de aynı yerelliklerde yaşayan halkın arasından çıkmış işçilerdir. Yerel halk tarafından örgütlenen bu direniş ve tepkilerin sayılamayacak kadar çok yararları da vardır. Örneğin, bu direnişler yardımıyla yerel halklar örgütlenme, birlikte hareket etme inisiyatifi ni ilk kez geliştirirler. Devletin sınıfsal karakterini de gözlemleyerek öğrenme fırsatına sahip olurlar. Yıllar yılı “baba” olarak tanımladıkları devlet, askeriyle, polisiyle, gazı ve tomasıyla onları durdurmaya kalktığı anda önce şaşırırlar, ama sonrasında bu saldırılar tekrarladıkça devletin her zaman –onların deyimiyile- şirketlerden yana olduğunu gözlemlerler. Fakat tek başına bu yerel tepkilerle sonuca ulaşmak kolay değildir, bu yüzden yereldeki tepkili halk sınıf mücadelesinin en önemli destekçisi olarak görülme zorundadır.

Diğer taraftan tıpkı sınıf hareketlerinin sektör, işkolu, kol-kafa emeği ayrıştırmaları özelinde dağınık ve parçalı bir görüntü vermesi gibi ekoloji hareketlerini de ortaklaştıran en belirgin karakteristiğin hepsinde gözlenen aşırı parçalı yapı olduğu dikkat çekmektedir. Örgütlerin her birinin, sistemin iş bölümü ve ihtisaslaşma fetişizminin kuşatması altında doğa ile bağlantılı farklı bir sorun üzerine odaklandığı; bu nedenle de sorunun bütünlüklü bir analizini yapamaz hâle geldiği tespitini yapmak mümkündür. Bu parçalı yapıyı hafızalarda canlandırabilmek açısından hareketlerin birbirinden bağımsız bir biçimde madencilik, iklim değişikliği, küresel ısınma, ormanlar, toprak kirliliği, tohum, nehirler ve denizler, nükleer enerji, fosil yakıtlar gibi başlıklar altında mücadeleler yürütmekte olduğunu hatırlatmakta yarar vardır (Yılmaz, 2011).

Sonuç yerine

Bu iki mücadele, aslında, sermayenin, emeği ve doğayı boyunduruk altına almasına karşı yürütülmesi gereken tek bir direnişin farklılaştırılmış öyküsüdür. Kapitalizmde hem doğa, hem de emek, kapitalist sınıfların kârlılık ilkesiyle sürdürdükleri üretim etkinliklerinin birer aracından başka bir şey olmadığı içindir ki, emeğin sömürsüne karşı verilen mücadele ile doğanın yağmalanmasına ve sömürülmesine karşı verilen mücadele birbirinden ayrı olmamak zorundadır. İşçi sınıfının kazanımlarının emeğin sömürsünü dizginleyerek sermayenin bir engeline dönüşmesinde olduğu gibi, doğanın sömürsüne karşı ekolojik mücadele de sermayedarın önünde, kârlılık oranının önünde ve nihayet sermaye birikiminin önünde bir engel oluşturur (O’Connor, 1998). Bu bağlamda örneğin su kaynaklarının metalaşmasının ardındaki neden, su ve bağlantılı işleri yapan işçilerin üreteceği artı değere de el koyarak toplumsal artı değeri büyütme başka bir şey değildir. Bu olayda doğanın yağmalanması bir amaç olmadığı gibi yalnızca dolaylı bir sonuçtur (Yılmaz, 2011). Bu tespitimizden hareketle O’Connor’ın analizini bir adım daha ileriye taşıyarak sermayenin kârlılığını engelleyen, sermaye birikimine ket vuran bir ekoloji mücadelesinin birincil öznesinin başta söz konusu yatırımlarda istihdam edilenler olmak üzere tüm işçi sınıfı olduğu tespitini yapmak zorundayız. Sorun emek hareketinin doğa tahribatına karşı gelişen mücadelelere destek vermesi değil, doğa mücadelelerini –olması gerektiği gibi- artı değer sömürsüne karşı verilen bir mücadeleye, yani aslına, yani gerçeğine dönüştürme sorunudur. Meseleyi kendi gerçekliği içerisinde ele aldığımızda bu yazının başlığı da anlamsızlaşmaktadır. Çünkü artık elimizde birbiriyle karşılaştırabileceğimiz iki

farklı mücadele yoktur, dolayısıyla bir ayrım yaparak özgünlüklerinden ve özdeşliklerinden bahsetmemiz de mümkün değildir. Öte yandan bu yazı, olması gereken mücadele formunu hatırlatmakla birlikte var olan formlara da odaklanarak okurların dikkatini çekmeyi amaçlamış ve başlığı da bu yolla belirlenmiştir.

Arzu edilen sonuca bu yolla ulaşma hedefinin asli öznesinin tüm işçi sınıfı olduğunu söylemek ne bir slogan ne de bir tür ajitasyon gibi algılanmamalıdır. Bu tespit Marks'ın soyut emek analizine dayanmaktadır. Başka bir deyişle, hiçbir tekil kapitalist kendi işçilerinin yarattığı artı değere el koyamaz. Çünkü her birinin el koyduğu artı değer, aslında tüm işçi sınıfı tarafından yaratılan toplumsal artı değer kendi sermayeleri hissesine düşen birer kesrinden ibarettir³. Tam da böyle olduğu için ekolojik tahribatla sonlananlar da dâhil olmak üzere her artı değer sömürüsü işçi sınıfının topyekun olarak sömürüsüne denk düşmektedir. Dolayısıyla, emek özgürleşmeden doğanın özgürleşmesi zor görünmektedir. Bu elbette var olan doğa mücadelelerinin küçümsenmesi ya da yok sayılması şeklinde değil doğayı bütünüyle özgürleştirici bir mücadelenin ancak gerçek öznenin (en geniş anlamda işçi sınıfı) önce kendi emeğine sahip çıkması ile mümkün olabileceği şeklinde okunmalıdır. Bu analizde cevapsız bırakılan ve bir başka çalışmanın sorunsalı olarak düşünülen soru ise, günümüzde, her türlü yaka rengine mensup emekçilerin kendisi için bir sınıf gibi hareket edebilme yetisine sahip olmalarının önündeki engeller ve bu engelleri aşmak için neler yapılabileceğidir.

Dipnotlar

1. Feminist hareket ve sınıf tartışmaları için bkz. Özügürlü, 2012; Savran, 2006 ve Onaran, 2015. Ekoloji hareketi ve sınıf tartışmaları için bkz. Shantz, 2004; Randall and Hampton, 2011; Barca, 2012
2. "Environmental justice" 1970 yılından bu yana ABD'de dezavantajlı grupların kötü barınma koşullarına karşı kullandığı bir slogan olarak işlev görmüştür (Leist, 2011).
3. "Çeşitli üretim alanlarındaki kapitalistler, metalarını satmakla, bunların üretimlerinde tüketilen sermayenin değerini geri almakla birlikte, bunlar kendi alanlarında, bu metaların üretimleri ile yaratılmış olan artı değeri, dolayısıyla karı elde etmiş olamazlar. Onların elde etmiş oldukları şey, yalnızca, tek düze olarak dağıtıldığında, bütün üretim alanlarında toplumsal sermaye tarafından belli bir sürede üretilen toplam toplumsal artı değer ya da kardan toplumsal

sermayenin her kesrine düşen pay miktarındaki artı değer ve dolayısıyla kardan (Marx, 1997).

Kaynaklar

- Armiero, M., Sedrez, L., (2014)** *A History of Environmentalism: Local Struggles, Global Histories* Eds. Armiero ve Sedrez, Bloomsbury Academic.
- Barca, S., (2012)** *On working-class environmentalism: a historical and transnational overview Interface: a journal for and about social movement*, s4 (2): 61 – 80.
- Climate ve Capitalism (2008)** *Socialists in Britain Discuss Class Struggle and Ecology* Erişim Tarihi Şubat 2017 <http://climateandcapitalism.com/2008/08/23/socialists-in-britain-discuss-class-struggle-and-ecology/>.
- Çoban, A., (2013)** *Sınıfsal Açıdan Ekolojik Mücadele, Demokrasinin Açmazları ve Komünizm içinde: Yaşayan Marksizm*, Cilt:1, Sayı:1, ss.243-282
- Environmental Milestones, (2017)** *A Worldwatch Institute Timeline Tracing Key Moments in the Sustainable Movement from the 1960 to 2004* Erişim Tarihi Şubat 2017, <http://www.worldwatch.org/brain/features/timeline/timeline.htm>
- Escobar, A., (2006)** *Difference and Conflict in the Struggle Over Natural Resources: A political ecology framework içinde: Society for International Development 1011-6370/06*
- Foster, J., B., (2010)** *İspanya/En Lucha dergisinden Aleix Bombilla'nın John Bellamy Foster ile yaptığı Marksizm ve Ekoloji konulu röportaj*, Erişim Tarihi Şubat 2017 <http://gercegingunlugu.blogspot.com.tr/2010/02/foster-ekoloji-bu-sistemin-icinde.html>.
- Leist, (2011)** *Daha İyi Bir Sürdürülebilirlik İçin Çevresel Adalet içinde: Küresel Bakış, Yıl:1, Cilt:1, Sayı:1, Nisan 2011*, Erişim Tarihi Şubat 2017, <http://www.taa.gov.tr/dosya/dergiler/kb1/files/assets/basic-html/index.html#page9>.
- Marx, K. (1997)** *Kapital*, Cilt III, Sol Yayınları, Ankara.
- O'Connor, J., (1998)** *Natural Causes: Essays in Ecological Marxism* Guildford Press.
- Onaran, Ö., (2015)** *Marksist ve Feminist Bir Bakış : Cinsiyet ve sınıf - Özlem Onaran - Başlangıç Başlangıç Dergisi 7 Mart 2015*, Erişim Tarihi Şubat 2017, <http://baslangicdergi.org/marksist-ve-feminist-bir-bakis-cinsiyet-ve-sinif-ozlem-onaran/>.
- Özügürlü, A., (2012)** *Neo Liberalizm ve Feminist Politikada 'Sınıfsal Tutum' Arayışları* Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 67, No. 4, 2012, s.125-146.
- Randall, D., Hampton, P. (2011)** *Towards an independent working-class climate movement* *New Politics*, 13(3).
- Respect, (2008)** *Socialists in Britain Discuss Class Struggle and Ecology* <http://climateandcapitalism.com/2008/08/23/socialists-in-britain-discuss-class-struggle-and-ecology/>.
- Savran, G., (2006)** *Feminizm Bütün Kadınların İsyanı! Birikim Dergisi*, 5 Nisan 2006.
- Shantz, J., (2004)** *Radical Ecology and Class Struggle: A Re-Consideration* *Critical Sociology*, Volume 30, issue 3.
- Yılmaz, G., (2011)** *Bütün renkler kirleniyordu: Praksis'ten Kaçış Sürecinde Su Hakkı Mücadeleleri*, *Praksis*, Sayı: 24.